

© Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava. Sva prava pridržana. Dopuštenje za ponovno objavljivanje ovog sažetka dano je isključivo u svrhu uključivanja u HUDOC bazu podataka Suda.

© Office of the Representative of the Republic of Croatia before the European Court of Human Rights. All rights reserved. Permission to re-publish this summary has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

© Bureau de l'Agent de la République de Croatie devant la Cour européenne des droits de l'homme. Tous droits réservés. L'autorisation de republier ce résumé a été accordée dans le seul but de son inclusion dans la base de données HUDOC de la Cour.

SAŽETAK PRESUDE

KRACHUNOVA PROTIV BUGARSKE PRESUDA VIJEĆA OD 28. STUDENOG 2023. ZAHTJEV BR. 18269/18

Žrtve trgovanja ljudima imaju pravo na naknadu izgubljene zarade

ČINJENICE

Podnositeljica zahtjeva počela se baviti prostitucijom nakon što se, zbog loših odnosa s roditeljima, preselila kod X-a. X je bio poznat policiji zbog surađivanja sa svodnicima. Kada je podnositeljica pokušala prestati s prostitucijom i vratiti se roditeljima, X je došao po nju te ju natjerao da se vrati u njegovu kuću. Uzeo joj je osobnu iskaznicu i prisilo ju da nastavi s pružanjem seksualnih usluga. Sav prihod koji bi podnositeljica ostvarila od prostitucije, X je prisvojio. Podnositeljici su u jednom trenutku prišla dva policajca u civilu kojima je rekla da ju X drži protiv njezine volje, da joj je oduzeo osobnu iskaznicu, te da više ne želi pružati seksualne usluge i da treba pomoć. Policija je pokrenula istragu protiv X-a koji je u konačnici osuđen za kazneno djelo trgovanja ljudima te mu je naloženo da podnositeljici nadoknadi neimovinsku štetu. Bugarski sudovi su odbili podnositeljičin zahtjev za naknadu imovinske štete uz obrazloženje da se radi o zaradi ostvarenoj bludnim i nemoralnim radnjama.

PRIGOVORI

Podnositeljica je pred ESLJP-om prigovorila da u postupku pred domaćim sudovima nije imala na raspolaganju pravno sredstvo kojim je mogla zatražiti naknadu oduzete zarade od prostitucije.

OCJENA ESLJP-a

Je li podnositeljica bila žrtva trgovanja ljudima u smislu čl. 4. Konvencije?

ESLJP je u svojoj ranijoj sudskoj praksi utvrdio da trgovanje ljudima (i nacionalno i transnacionalno) spada pod doseg čl. 4. Konvencije (*S.M. protiv Hrvatske*¹, br. 60561/14, st. 296., 25. lipnja 2020.). Međutim, da bi se otvorilo pitanje trgovanja ljudima temeljem čl. 4. Konvencije, potrebno je utvrditi jesu li postojala sva tri elementa definicije trgovanja ljudima, odnosno radnja, sredstvo i svrha, a kako je propisano čl. 3 (a) Protokolom iz Palerma² i čl. 4. (a) Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima³. Postojanje sredstva nije nužno ako se radi o djetetu (*S.M. protiv Hrvatske*, br. 60561/14, st. 296., 25. lipnja 2020.).

ESLJP je utvrdio da su u predmetu podnositeljice očigledno postojala dva elementa, odnosno radnja i svrha. Naime, kazneni sud koji je osudio X-a je utvrdio da je X u dva navrata vrbovao podnositeljicu, istovremeno joj pružajući zaštitu i prijevoz, a sve u svrhu iskorištavanja dobiti koju je ona zaradila pružanjem seksualnih usluga.

U odnosu na treći element, sredstvo, ESLJP je utvrdio da nisu postojali dokazi da je X upotrijebio nasilje i prijetnje nasiljem da bi prisilio podnositeljicu da pruža seksualne usluge za njegovu korist. Međutim, prema međunarodnom pravu suvremeno trgovanje ljudima obuhvaća suptilnije metode, kao što su prijevara, psihološki pritisak i zlorabica ranjivosti. Podnositeljica je bila siromašna i psihički nestabilna mlada žena narušenog odnosa s roditeljima, porijeklom iz malog sela, dok je X bio par godina stariji, ranije osuđivan te je svakodnevno radio sa seksualnim radnicima i surađivao sa svodnicima od čega je očito profitirao. X je pozvao podnositeljicu da živi s njim i njegovom obitelji, upoznao ju je s mogućnošću seksualnog rada, te istovremeno preuzeo ulogu njezinog zaštitnika. Podnositeljici je oduzeo osobnu iskaznicu te zadržao zaradu od njezine prostitucije što je dovelo do njezinog osjećaja ovisnosti o njemu. Također, X i podnositeljica su neko vrijeme bili u intimnoj vezi. Postojali su dokazi da je X iskorištavao emocionalnu i socijalnu ranjivost podnositeljice kako

¹ Analiza presude dostupna je na [hrvatskom jeziku](#).

² Čl. 3. (a) [Protokola o sprječavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv međudržavnog kriminala](#)

„Članak 3. (a) „*krijumčarenje osoba*“ znači vrbovanje, prijevoz, transfer, pružanje utočišta i prihvata osoba, pomoću prijetnje ili uporabe sile ili drugih oblika prinude, otmice, prijevare, zlorabe ovlasti ili položaja bespomoćnosti ili davanje ili primanje plaćanja ili sredstava da bi se postigla privola osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu izrabljivanja. Izrabljivanje će minimalno uključiti, iskorištavanje prostitucije drugih ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili odnose slične ropstvu, podčinjavanje ili odstranjivanje organa.“

³ Čl. 4. (a) [Konvencije Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima](#)

„a) »trgovanje ljudima« znači vrbovanje, prijevoz, premještanje, skrivanje ili prihvata osoba, uz primjenu prijetnje ili sile ili drugih oblika prinude, otmice, prijevare, obmane, zlorabe ovlasti ili osjetljivog položaja ili uz davanje ili primanje novčanih sredstava ili drugih koristi radi dobivanja pristanka osobe koja ima nadzor nad drugom osobom, a u svrhu njezina iskorištavanja. Iskorištavanje, u najmanju ruku, uključuje iskorištavanje prostituiranja drugih osoba ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili pružanje usluga, ropstvo ili ropstvu slične odnose, služenje ili odstranjivanje tjelesnih organa“

bi kontrolirao njezino ponašanje. Prijetio je da će stanovnicima sela iz kojeg ona dolazi otkriti da se bavi prostitucijom.

U tim okolnostima, činjenica da je podnositeljica, barem u početku, pristala pružati seksualne usluge za korist X-a nije bila odlučna. Sukladno odredbama Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima, takav pristanak nema značaja ako se utvrdi postojanje bilo kojeg sredstva trgovanja ljudima.

Slijedom navedenog, ESLJP je smatrao da su u predmetu podnositeljice bila prisutna sva tri elementa iz definicije trgovanja ljudima, odnosno radnja, sredstvo i svrha, te da je čl. 4. Konvencije primjenjiv u ovom slučaju.

Postoji li prema članku 4. Konvencije pozitivna obveza države da se žrtvama trgovanja ljudima omogući da postave zahtjev za naknadu štete od počinitelja na ime izgubljene zarade?

U predmetu podnositeljice, ESLJP je po prvi put odlučivao postoji li prema čl. 4. Konvencije pozitivna obveza da se žrtvama trgovanja ljudima omogući potraživanje naknade štete od počinitelja na osnovu izgubljene zarade.

Pri ocjeni postoji li prema čl. 4. Konvencije takva pozitivna obveza, ESLJP je istaknuo iduća tri temeljna pravila:

- 1) Predmet i svrha Konvencije, kao instrumenta za zaštitu pojedinaca, je jamčiti prava koja su praktična i učinkovita (*Artico protiv Italije*, br. 6694/74, st. 33., 13. svibanj 1980.);
- 2) Konvencija i njezini Protokoli se trebaju tumačiti u suglasnosti s ostalim pravilima međunarodnog prava, čiji su također dio (*Al-Adsani protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], br. 35763/97, st. 55., 21. studeni 2001.). ESLJP je već utvrdio da se čl. 4. Konvencije, posebice mora tumačiti u skladu s Konvencijom o suzbijanju trgovanja ljudima. U tome se treba voditi tumačenjem te Konvencije od strane GRETA-e, stručnog tijela nadležnog za nadzor provedbe Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima (*Chowdury i drugi protiv Grčke*, br. 21884/15, st. 104., 30. ožujka 2017.). Međutim, čak i kada se poziva na odredbe drugih instrumenata međunarodnog prava, ESLJP ne ispituje usklađenost s njima, već ispituje predmet sukladno odredbama Konvencije i njezinih Protokola (*Tănase protiv Moldavije*, br. 7/08, st. 176., 27. travnja 2010.).
- 3) Pri tumačenju Konvencije i njezinih Protokola, ESLJP može uzeti u obzir razvoj domaćih pravnih sustava koji idu u smjeru stvaranja konsenzusa između ugovornih država na određenom području (*Magyar Helsinki Bizottság*⁴ [VV], br. 18030/11, st. 138., 8. studenog 2016.).

U odnosu na čl. 4. Konvencije nije odlučna činjenica što ESLJP nije predvidio pozitivnu obvezu država kojom bi omogućio žrtvama trgovanja ljudima da tuže svoje počinitelje za naknadu izgubljene zarade. Takva obveza nije predviđena ni čl. 2. Konvencije, iako su posebne obveze

⁴ Sažetak presude dostupan je na [hrvatskom jeziku](http://hrvatskom.jeziku).

kao što su, npr. obveza plaćanja ili mogućnost traženja naknade, već odavno predviđene u okviru nekih drugih članaka Konvencije, a koji kao ni čl. 4. o tome ništa ne navode (*James i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 8793/79, st. 54., 21. veljače 1986.).

Zajedno sa čl. 2. i 3. Konvencije, čl. 4. odražava jednu od temeljnih vrednota demokratskog društva. Obveze država ugovornica prema čl. 4. Konvencije moraju biti sveobuhvatne kako je predviđeno Protokolom iz Palerma i Konvencijom o suzbijanju trgovanja ljudima. Samo kombinacija mjera (uključujući mjere za zaštitu žrtava trgovanja ljudima kao i progon i kažnjavanje odgovornih osoba) može biti učinkovita u borbi protiv trgovanja ljudima. Raspon zaštitnih mjera u domaćem pravu mora biti dovoljno opširan da osigura učinkovitu zaštitu prava žrtava trgovanja ljudima (*Rantsev protiv Cipra i Rusije*, br. 25965/04, st. 284., 7. siječnja 2010.).

Sudska praksa ESLJP-a vezana za odgovor na trgovanje ljudima prethodno je bila usmjerena na istragu i kažnjavanje. Iako su iste nužne za odvracanje od daljnjeg počinjenja, takve mjere ne mogu izbrisati imovinsku štetu koju su pretrpjele žrtve trgovanja ljudima, niti im mogu pomoći pri oporavku od proživljenog iskustva.

Mogućnost da žrtve trgovanja ljudima potražuju naknadu izgubljene zarade, osobito zarade koju su im oduzeli trgovci ljudima, predstavljala bi jedan od načina osiguranja *restitutio in integrum* za te žrtve nadoknadom punog opsega štete koju su pretrpjele. ESLJP je utvrdio da bi takva naknada znatno doprinijela osiguranju financijskih sredstava žrtvama da ponovo izgrade svoje živote, te održavanju njihovog dostojanstva. Također, pomogla bi u njihovom oporavku te bi umanjila rizik da ponovo postanu žrtve trgovanja ljudima. Slijedom navedenog, takva naknada se mora uzeti kao bitan dio integriranog odgovora države na trgovanje ljudima sukladno čl. 4. Konvencije. Štoviše, obeštećenje žrtve bi trebalo predstavljati glavno razmatranje iz perspektive ljudskih prava. Također, takva naknada bi onemogućila počinitelje da uživaju sredstva ostvarena kaznenim djelom, čime bi se smanjila ekonomska korist od počinjenja kaznenog djela trgovanja ljudima.

ESLJP je naglasio da i Protokol iz Palerma i Konvencija o suzbijanju trgovanja ljudima, a koji su na snazi u svih četrdeset i šest država ugovornica, propisuju opću obvezu da se žrtvama trgovanja ljudima omogući traženje naknade. Parlamentarna skupština Vijeća Europe je također preporučila da počinitelji trebaju platiti odštetu žrtvama trgovanja ljudima. Također, navela je da bi u središtu radnji koje se poduzimaju, glavni interes trebao biti na povratku prava i dostojanstva žrtava.

U posljednje vrijeme sve više država (Austrija, Belgija, Danska, Francuska, Njemačka, Nizozemska, Norveška i Ujedinjena Kraljevina) omogućava žrtvama trgovanja ljudima da potražuju naknadu od svojih počinitelja za dobit koju su isti ostvarili iskorištavajući ih. U odnosu na druge države članice značajno je da, iako navedena problematika nije izričito uređena, ne postoji zakonodavstvo koje izričito brani takvu mogućnost, izuzev Bugarske i možda Malte.

Slijedom navedenog, ESLJP je utvrdio da čl. 4. Konvencije za države ugovornice stvara pozitivnu obvezu da omogućće žrtvama trgovanja ljudima postaviti zahtjev prema počiniteljima za naknadu izgubljene zarade. Stoga, način na koji su bugarski sudovi postupali povodom zahtjeva podnositeljice za naknadu imovinske štete protiv X-a, a vezano uz dobit koju je on navodno oduzeo od nje, treba ispitati temeljem čl. 4. Konvencije.

Je li odbacivanje zahtjeva podnositeljice za naknadu štete protiv X-a dovelo do povrede pozitivne obveze temeljem čl. 4. Konvencije?

Države članice imaju određenu slobodu procjene pri ispunjavanju svojih pozitivnih obveza temeljem čl. 4. Konvencije. ESLJP mora utvrditi jesu li sredstva ispunjenja te pozitivne obveze, kao i argumenti koje su iznijela nacionalna tijela bili razumni i razmjerni.

Bugarski sudovi su naveli dva razloga za odbacivanje zahtjeva podnositeljice za naknadu izgubljene zarade protiv X—a: 1) čl. 329. st. 1. bugarskog Kaznenog zakona⁵ i 2) dobar moral.

U odnosu na prvi razlog, u pravilu se može prihvatiti da su nacionalni sudovi išli za time da uskrate pravni lijek nekome tko postavlja zahtjev za povrat novca zarađenog kriminalnim ponašanjem, te su na taj način htjeli osuditi takvo ponašanje. Također, u to vrijeme u Bugarskoj je zarada od prostitucije mogla biti nezakonita pod određenim uvjetima. Međutim, ESLJP je istaknuo da nijedno nacionalno tijelo nije ni u jednom trenutku utvrdilo da je ponašanje podnositeljice ispunilo sve sastavne elemente kaznenog djela predviđenog čl. 329. st. 1. bugarskog Kaznenog zakona. Nadalje, i same bugarske vlasti su priznale da se čl. 329. st. 1. bugarskog Kaznenog zakona temeljio na zastarjelim društvenim stavovima i političkim razmatranjima iz totalitarnog komunističkog režima. Slijedom navedenog, sporna odredba Kaznenog zakona je bila nespojiva s ustavnim uređenjem utemeljenim na vladavini prava i poštovanju ljudskih prava. Istu tu odredbu bugarski Ustavni sud je naknadno proglasio protuustavnom.

ESLJP je primijetio da je trenutno u međunarodnom i europskom pravu prisutan trend usmjeren k tome da se prostitucija ne gleda kao prijekorno ponašanje onih koji se bave njome, već kao oblik iskorištavanja tih osoba, te kao kršenje njihovih ljudskih prava. Naveo je i da je sporna odredba Kaznenog zakona zapravo išla u korist svodnicima i trgovcima ljudima koji su iskorištavali prostituciju, te je podupirala poruku žrtvama da će ih nadležna tijela prije kazniti, nego im pružiti podršku. ESLJP je istaknuo da bi se kaznena represija trebala preusmjeriti na one koji se bave iskorištavanjem prostitucije, dok bi se žrtvama trebalo omogućiti traženje i dobivanje pomoći.

⁵ Čl. 329. st. 1. [Kaznenog zakona Bugarske](#)

„Svaka radno sposobna odrasla osoba koja dulje vrijeme ne obavlja društveno koristan rad, ali prima nezarađene prihode ostvarene na protuzakonit ili nemoralan način, biti će kažnjeni oduzimanjem slobode do dvije godine ili uvjetnom kaznom.“

Slijedom navedenog, ESLJP nije prihvatio kao dostatan prvi razlog za odbacivanje zahtjeva podnositeljice pred nacionalnim sudovima, odnosno da je zarada koju je ona potraživala bila u suprotnosti s čl. 329. st. 1. bugarskog Kaznenog zakona.

U odnosu na drugi razlog, ESLJP je istaknuo da se mora uzeti u obzir zabrinutost oko pitanja morala u tako osjetljivom području kao što je prostitucija kojoj se pristupa različito u raznim pravnim sustavima ovisno o razumijevanju dotičnog društva. Također, naveo je i mišljenje Parlamentarne skupštine Vijeća Europe koja je utvrdila da bi ljudska prava trebala biti glavni kriterij pri stvaranju i provedbi politika o prostituciji i trgovanju ljudima. Teško da bi se odluka kojom se X-u nalaže da vrati podnositeljici zaradu koju joj je oduzeo smatrala uvredom morala u Bugarskoj, bez obzira na činjenicu da je ta zarada stečena prostitucijom.

Prigovor podnositeljice nije se odnosio na dobrovoljni seksualni rad, već na njezino iskorištavanje u svrhu prisilne prostitucije, što je nespojivo s ljudskim dostojanstvom (*S.M. protiv Hrvatske*, br. 60561/14, st. 296., 25. lipnja 2020.).

Obzirom na činjenicu da je u međunarodnim instrumentima, kao i u postupku pred bugarskim Ustavnim sudom, stavljen značajan naglasak na prava žrtava trgovanja ljudima, ESLJP nije mogao prihvatiti da jednostavno upućivanje bugarskih sudova na nemoralan karakter zarade predstavlja dovoljno opravdanje za nepoštovanje pozitivne obveze da se žrtvi trgovanja ljudima omogući traženje naknade izgubljene zarade od trgovca ljudima.

Slijedom navedenog, ESLJP je utvrdio da se odluka o odbijanju zahtjeva podnositeljice za naknadu izgubljene zarade protiv X-a ne može smatrati uspostavljanjem pravedne ravnoteže između njezinih prava prema čl. 4. Konvencije i interesa zajednice, unatoč polju slobode procjene tužene države. Stoga je utvrdio povredu čl. 4. Konvencije.

PRAVEDNA NAKNADA

6.000 EUR na ime neimovinske štete

3.100 EUR na ime troškova i izdataka